

Från krig till samverkan

Ibland sägs det att de stora österrikiska partierna samarbetar därför att motsättningen dem emellan är så stark. Antingen måste man slåss inte bara med röstsedlar, utan med vapen, eller måste man söka komma till fredliga uppgörelser i en samregering; något tredje gives inte, ty den underliggande värdemenskap som gör en växling vid makten möjlig under ett parlamentariskt system av engelskt snitt finns inte i Österrike. Förhållandet mellan partierna jämföres med förhållandet mellan Österrike-Ungern och Italien före första världskriget; spänningen var så stark att ett val mellan krig och allians var ofrånkomligt för de båda ländernas statsledningar. Vi hatar varann, läget gör en samlevnad nödvändig, alltså måste vi gifta oss!

Med tanke på den självständiga österrikiska statens utveckling efter kejsardömet upplösning år 1918 — och även med hänsyn till vissa tendenser i samtiden — är en sådan karaktäristik väl begriplig. Den demokratiska revolutionen vid första världskrigets slut genomfördes i huvudsak av det socialdemokratiska partiet. Visserligen utformades en allttänom parlamentarisk och demokratisk författning, men partiet förblev med sina marxistiska paroller om utsugning, samhällsomvandling och klasskamp samt sitt krav på allmän socialisering det mest radikala inom den socialdemokratiska internationalen; austromarxismens skarpplipade teorier stack av mot moderationen inte blott i England, Sverige och Danmark, utan också mot den relativa ideologiska uppmjukningen i Tyskland. Motståndspartiet, de kristligt-sociala, intog på andra sidan barriken en lika oförsonlig hållning, med nära anslutning till den katolska kyrkan, kritik av demokratin, starkt fasthållande vid den privata äganderätten, antisemitism. Båda partierna, liksom den senare uppträdande nazismen, kände sig som världsåskådningspartier "med rätt och plikt att varaktigt upprätta sitt rike på jorden". Redan i slutet av 1920-talet framstod partierna, med halvt militära förband som bihang till organisationerna, som arméer beredda till krig. De var ungefär lika stora, socialdemokraternas fäste var Wien, de kristligt-sociala behärskade bondeprovinserna, det höga valdeltagandet visade att osäkra och medlande marginalgrupper nästan helt saknades.

Österrike och Holland har efter andra världskriget styrts av koalitionsregeringar som genom sin breda bas i parlamentet snarast är av samlingsregeringens typ. Just nu föreligger en politisk kris i båda länderna; i Österrike förestår nyval i maj, i Holland har nyvalen den 12 mars ännu inte lett till bildandet av en ny regering. I en serie artiklar, grundade på samtal med ledande politiker, ger Herbert Tingsten en framställning av de båda staternas parlamentariska system.

Katastrofen kom då det ekonomiska läget, alltid svårt i det nya Österrike, gled över i akut kris i samband med världskrisen omkring 1930. De kristligt-sociala ledare, Dollfuss, förklarade att parlamentarismen upphört att fungera; med stöd av partiet och de s k hemvärnen gjorde han sig till diktator och genomförde en katolsk-korporativ författning; i februari 1934 krossades socialdemokratin, anklagad för revolutionära planer, med vapenmakt och partiets ledare sattes i koncentrationsläger. Men fyra år senare erövrades Österrike av den tyska nazismen, vars valde godkändes vid en folkomröstning, och de kristligt-sociala cheferna fick följa sina socialdemokratiska kolleger i fängelse eller landsflykt. Och sju år senare intogs Wien av den röda armén och Österrike uppdelades — intill utrymningen efter statsfördraget år 1955 — av segrarna i det andra världskriget.

Då i dag fångvaktare och fångar från 1930-talet regerar tillsammans, beror det inte bara eller huvudsakligen på att fiendskapen tvingar till samarbets ömsesidiga kontroll — i så fall borde man ha bildat koalitioner för 25 eller 30 år sedan. Det väsentliga är att båda de stora partierna — som nu kallar sig folkparti och socialister — piskats samman av erfarenhet och provningar, av nazism och kommunism. Efter sju år av nazistiskt styre och tio år av partiell kommunistisk ockupation har friheten och folkstyrelsen för det stora flertalet blivit värden ovan partikampen, blivit en överideologi. Man vet vad diktaturen innebär, en hårdare diktatur än den kristligt-sociala för 25 år sedan; bland partiernas ledare finns många som suttit tillsammans i nazistiska fängelser och ännu flera som under åratat levat i skräck för kommunismen. En gemensam nationalitetskänsla är i vardande; för nazismen var kravet på anslutning till Tyskland allmänt godtaget, och i 1921 års författning kallades den nya staten för Tysk-Österrike: nu framstår Österrikes självständighet som ett värde för alla. Kampen för nationell frihet, med statsfördraget som resultat, var till en början den fasta grunden för samarbetet, men nu har sam-

verkan för allt flera blivit ett gott i och för sig.

Socialismens förändrade hållning framgår av dess program, även om detta innehåller vissa halvt marxistiska formuleringar som knappast motsvarar partiets praktiska politik. Man säger sig kämpa för "alla undertryckta och utsugna" och därför mot kapitalism likaväl som mot diktatur. I de ekonomiska punkterna talas om "en ordning som tjänar allas intresse" och om "rättvisare egendomsfördelning", men också om "ett vidsträckt utrymme för företagarnitiativ och konkurrens". Typiska är satserna att "blott det allmänna bästa kan avgöra vilka företag som skall socialiseras", att "en socialisering huvudsakligen kommer i fråga för de stora företag vilkas maktställning är farlig för det politiska och ekonomiska allmänintresset" och att "mellanstora och mindre företag under inga förhållanden skall socialiseras". Särskilt anmärkningsvärt är att den tidigare antiklerikala och närmast religionsfientliga inställningen efterträts av välvilja mot kyrka och religion. Det är möjligt, betonas det, att bli socialist på grund av religiösa grundsatser likaväl som genom sociala analyser. "Socialism och kristendom som människokärlekens religion kan väl förenas... Socialism och religion är inte några motsatser. Varje religiös människa kan tillika vara socialist." I den av partiledaren, vicekansler Piltermann, författade inledningen till programmet framhäves — i polemik mot tendenser att i sådana uttalanden se partitaktik — att partiet "avlägger sin bekännelse till världsåskådningsneutralitet — allvarligt och uppriktigt" och att socialismens syften gör partiet till "religionens medhjälpare, icke till dess medtävlare".

Folkpartiets — det kristligt-sociala partiets — program har alltid varit vagare än socialdemokratin, men även här finner man förändringar av vikt. Självfallet betonas äganderättens och det privata initiativets värde med styrka, men partiet har också uttalat sig för "socialisering och kommunalisering av livsviktiga företag". Anslutningen till religionen beskrives som en central grundsatser och är i praktiken, jämte en allmän antisocialism, det väsentliga i partipropagandan.

Framför allt gäller det för partiet att genom kompromisser upprätthålla samverkan mellan de två huvudgrupperna företagare och bönder.

6/4

Vid sidan av de stora partierna finns två små partier. Kommunisterna är nära nog utan betydelse: tre eller fyra mandat i andra kammaren (nationalrådet) av 165 under senare år. Frihetspartiet (Freiheitliche Partei, förut kallat de oavhängigas parti) har för närvarande sex mandat, men har tidigare, efter valen 1949 och 1953, haft omkring 15 mandat. Detta parti består till stor del av förutvarande nazister, vilket främst sammanhänger med att nazismen före Hitler samlade de grupper som var missnöjda med hela "systemet", med både kristligt-sociala och socialdemokrater. Partiet är numera snarast ett liberalt, för att inte säga gammalliberalt parti, som anklagar de stora partierna för politiskt och ekonomiskt maktmonopol och begär mindre statsplanering och större utrymme för den privata konkurrensen.

De stora partierna har sedan fyrtio år haft ungefär samma styrka bland väljarna. Efter andra världskriget har skiftningarna varit än mindre än förut. Vid de fyra valen 1945, 1949, 1953 och 1956 har folkpartiets mandattantal växlat mellan 74 och 85, socialisternas mellan 67 och 76; det sistnämnda partiet har alltid varit det svagare i nationalrådet, även efter 1953 års val, då det vann flera röster än folkpartiet men trots proportionalismen fick ett mandat mindre.

Då valdeltagandet är oerhört

högt, omkring 95 procent, innebär detta att antalet "flytande" väljare är än mindre än inom andra demokratier och att partierna i ovanligt hög grad är rena intresseorganisationer, med det stora flertalet arbetare och lägre anställda i det socialistiska partiet och det stora flertalet bönder, företagare, högre anställda och medlemmar av fria yrken inom folkpartiet. Denna enastående stabilitet, som gör partikampen till ett ställningskrig (så länge man slåss med röstsedlar), bidrar att förklara samregeringens uppkomst och dess speciella struktur.

Friheten i DN

Av en tillfällighet har meddelandet om min avgång som chefredaktör nästa år kommit att publiceras under min bortovaro. En del tidningar har kommenterat saken och härvid påstått att min avgång visar att tidningens chefredaktör inte står fri mot styrelse och ägare, trots att jag försäkrat att så är fallet. Jag vill därför genast lämna några uppgifter på denna punkt.

Att jag, och alltså Dagens Nyheter, i pensionsfrågan och i valstriden förra hösten intog en hållning som väckte missnöje såväl hos folkpartiet som hos tidningens ägare är väl känt. Det har emellertid varit självfallet att jag, så länge jag står kvar som chefredaktör, skall bestämma tidningens politik.

Mina efterträdare kommer kontraktenslignat att få samma självständiga ställning som jag haft och har. Den frihet i Dagens Nyheter som jag ofta framhåvt blir alltså bestående. Styrelsens rätt att utse chef eller chefer för tidningen är ostridig, men också rätten för den eller de utsedda att leda tidningens politik.

Herbert Tingsten